

найбільш суворим основним заходом кримінально-правового характеру є ліквідація. Конфіскація майна юридичної особи застосовується судом як додатковий захід кримінально-правового характеру, а тому не може поглинути собою штраф як найменш суворий основний захід. З іншого боку, законом не врегульовані ситуації, коли за одне з кримінальних правопорушень, що входить до сукупності кримінальних правопорушень, судом застосована конфіскація майна як додатковий захід. У такому разі очевидно, що до основного заходу, призначеного за сукупністю кримінальних правопорушень, має бути приєднаний цей додатковий захід.

Нарешті, ч. 2 ст. 96-11 КК врегульовані ситуації, коли до юридичної особи застосовуються заходи кримінально-правового характеру після раніше постановленого вироку (вироків), але до повного виконання раніше призначених заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи. Отже, цією частиною статті врегульовані правила застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб не за сукупністю кримінальних правопорушень, а за сукупністю вироків, причому ухвалених раніше за вчинення злочину як окремої категорії кримінального правопорушення.

Таким чином, застосування примусових заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб становить певну діяльність суду, що полягає в ухваленні рішення про обрання щодо юридичної особи конкретного заходу кримінально-правового характеру, визначення розміру окремих його видів (зокрема штрафу) та закріплення його в обвинувальному вирокі суду щодо уповноваженої особи юридичної особи. Під час такої діяльності суд зобов'язаний керуватися не лише загальними правилами (засадами) їх обрання та застосування, дотримуючись принципу індивідуалізації окремих з цих заходів кримінально-правового впливу, але й спеціальними такими правилами або засадами, до яких належать правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за незакінчене кримінальне правопорушення, за сукупністю кримінальних правопорушень та за сукупністю вироків. Останні не виключено, що мають бути більш детально нормативно визначені у кримінальному законі, з урахуванням вищенаведених міркувань.

Список бібліографічних посилань:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 15.02.2022).

УДК 343.83

Олексій Миколайович ЛИТВИНОВ,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений працівник освіти України,

завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету №1

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2952-8258>

СОЦІАЛЬНИЙ ПАРАЗИТИЗМ – НОВИЙ ТРЕНД СУЧАСНОСТІ

Глибока соціально-економічна криза, яка виникла внаслідок військових дій на Україні, спричинила тектонічні зміни на всіх рівнях нашого буття. Вказані процеси вплинули і на мікросоціальний рівень, де відбулася зміна ролей і виділення нового типу симбіотичних взаємодій за участі паразитуючого суб'єкта.

Добре відомо, що наявність свідомості дозволяє людині використовувати різні

механізми адаптації до соціального середовища, зокрема варіювати свою суб'єктність. У процесі взаємодії партнери можуть змінюватися ролями в парі «господар» – «паразит», об'єднуючись і створюючи союзи з тими, хто дотримується подібної поведінки з тим, аби пригнітити волю іншої сторони. Робиться це саме у тих випадках, коли мікрокосм «паразита» вже порушений, а сам суб'єкт не хоче або не може займатися діяльністю, необхідною для отримання відповідних благ. Наявність відповідної установки, боротьба за збереження соціального статусу та матеріальне благополуччя спонукають «паразита» змінити ставлення до «господаря». У свою чергу, останній, виведений з ладу новими обставинами, має проблеми з адаптацією на фоні знижених захисних можливостей (у тому числі фізичних). Результати діяльності «господаря» принижуються, нівелюються або присвоюються без його згоди, або передаються ним добровільно (наприклад, з метою мінімізації конфліктів в групі або внаслідок добровільної передачі через втрату доступу до вже наявних благ, що супроводжується негарантованими очікуваннями їх збільшення у майбутньому). Саме через це, а також те, що колишній «господар» часто залишається у меншості, його доля виглядає приреченою.

Соціальний паразитизм акцентує увагу на життєвій стратегії «паразита», який обрав саме такий спосіб отримання бажаного результату – задоволення власних потреб. «Паразит» не може і не хоче створювати власний продукт, але він усе одно включений у процес лише з тією різницею, що він повністю або частково не виконує конкретну роботу, необхідну для отримання певного соціального статусу, матеріальних і нематеріальних благ. Він обходить моральні норми, користуючись продуктом праці «господаря»; причому це має демонстративний характер, адже приниження може відігравати роль самодостатнього мотивуючого фактору.

Оскільки паразитизм є новою як для нас соціальною практикою, достовірно досліджувати особистісні риси «паразита» вкрай складно. Тим не менш припускаємо, що його повинні відрізняти винахідливість, комунікабельність, цинічність, абсолютизація матеріальних цінностей, прагнення влади та високого соціального статусу, агресивність, невизнання авторитетів, мстивість, вибіркова пам'ять, двоїстість етико-культурних стандартів тощо.

Поведінка «паразита» є накладенням мотиваційних комплексів споживацтва та утримання. Мотивація як сукупність мотивів зазвичай має внутрішні причини особистісного плану та зовнішні чинники, що стимулюють чи уповільнюють дію мотивації. Мотиви як безпосереднє спонукання до дії зазвичай поділяють на усвідомлені (потреби, інтереси, переконання, ідеали) та неусвідомлені (установки, потяги, бажання).

До психологічних факторів, що створюють підґрунтя вказаної поведінки, можна, крім мотиваційних детермінантів, віднести і те, що «паразити» схильні перекладати відповідальність за результати своїх дій на інших, умови, оточення, вони стають залежними від оточення та роблять оточуючих залежними від себе. Ця залежність спонукає до формування у таких людей погляду на своє оточення крізь призму категорії необхідності. Тому такі особи так легко оперують категоріями «баласт» і «тягар».

«Паразити» зазвичай концентруються на власних проблемах і потребах і дивляться на світ крізь призму власних інтересів. Цим вони нагадують дітей, що перебувають у полоні своїх бажань, не здатні регулювати їхню інтенсивність і відкладати їхнє задоволення. Подібна мотивація здається атавізмом у психіці дорослої людини, і її можна розглядати як показник інфантильності. Напевно, тому схильність до такої поведінки корелює з віком, але не всіх минає чаша ця.

Особливо показовою є зворотна кореляція паразитизму і здатності до глибинних переживань і терпимості. Звичайно, важко очікувати від інфантіла здатності до глибоких переживань. Згадаємо у цьому зв'язку А. Маслоу і зазначимо, що діяльність цих

людей спрямовується в основному потребами нижчих рівнів потреб: фізіологічних, безпеки, прийняття та визнання. «Паразити» обмежуються забезпеченням власних потреб, причому воліють це зробити за рахунок інших, споживаючи, а не створюючи. Їх мотивацію можна вважати повною мірою зорієнтованою на задоволення актуальної потреби: діяльність використовують лише як засіб задоволення. Аналогічно «паразити» ставляться і до інших людей як до засобів досягнення своєї мети, а не як до мети стосунків. Їм притаманна особлива любов саме тому, що від нього (неї) залежить задоволення певної потреби: чим більше напруга від потреби і більше задоволення, тим більша любов. Така любов зумовлює потребу в самоповазі, страх самотності, страх залишитися без засобів для існування, зрештою, без любові, уваги тощо. Знову тут яскраво простежуються залежність дитини від дорослого, що базується на інстинкті самозбереження та певної безпорадності. Можна припустити, що фіксація цього страху є одним з вагомих факторів, що формує особистість цього типу.

«Паразітам» властиві егоїзм і нарцисизм, оскільки вектор їх мотивації має однозначний нахил – на себе, тому їх мало цікавить, звідки має братися те, чого вони вимагають, і що можуть існувати й інші претенденти на ті ж блага. «Паразити» схильні використовувати партнера у своїх цілях, тому їхній варіант пристосування є активним. Напевно, це призводить «паразитів» до лав протестного електорату, тих, хто завзято і активно чогось добивається від держави, керівництва, суспільства, загалом від «інших». Найголовніший мотив, яким керується «паразит» у своїй поведінці, – «мені завинили, мені належить по праву мого існування (або статусу), я заслуговую на краще, тому інші повинні належним чином забезпечити моє життя». Ця установка стає окулярами, якими людина дивиться на тих, хто поруч, на соціальні інститути, світ у цілому. Звичайно, світ виглядатиме однобоко, збідніло, навіть спотворено, якщо дивитися на нього лише крізь щілину своїх потреб, а інших розглядати лише як їх інструмент для їх задоволення. Напевно, тому для «паразитів» характерне зверхнє ставлення до людей, з якими вони стикаються. Вони сердяться і скандалять, якщо хтось зазіхне на їх свободи, тому що вважають свої потреби не тільки нагальними, але й найважливішими, першорядними. Аналогічно «паразити» ставляться і до соціальних інститутів, держави, суспільства.

Вони гарні «маніпулятори» і через це часто демонструють:

- брехливість, схильність «грати ролі», хибні переживання;
- зміни настрою, апатію, нудьгу;
- «тунельне бачення»;
- закритість, тобто намагаються когось контролювати та піддаються контролю з боку інших, приховують свої плани;
- цинізм, нікому не довіряють навіть самим собі.

Отже, «паразитична» поведінка є парадоксально активною соціальною бездіяльністю, оскільки діяльність повинна завершуватися створенням певного продукту, бути результативною, щось «давати», а «паразитична» поведінка має на меті лише «брати», використовувати, споживати. Отже, вектори продуктивної діяльності та «паразитичної» поведінки діють у різних напрямках. Звичайно, подібна мотивація не є вродженою, її виховують. Натомість формування продуктивної особистості базується на вихованні у дитини з раннього віку вміння робити вибір, приймати рішення та відповідати за його наслідки.